

chật hẹp, bản thủ, đã gieo vào trí não của dân cư Faifo, bất cứ về việc gì, một giới hạn hẹp hòi, mờ tối?”. Về cảnh vật: “Cảnh vật chung quanh thường có ảnh hưởng đến tâm trí mình, nên trí não của phần đông những người ở Faifo cũng cũ kỹ như những nhà xưa thấp âm bịt bùng họ ở, không hề thay đổi một tí”. Và sự truyền bá: “Phải chăng Faifo thiếu thốn những người truyền bá sự mới mẻ, hay ít giao thiệp với người Pháp mà ở đó rất ít?”. Đây là những nhận xét của một nhà báo cách đây hơn 80 năm và có lẽ nếu ông đến hôm nay, tác giả bài báo sẽ có những ý kiến khác với những điều mình đã viết.

Những điều nêu trong bài viết trên với một sự đối lập thật lạ lùng, Hội An - Faifo lạ lùng đến nỗi trở thành một điều gì đó gây khó chịu cho nhiều người đương thời, trước làn sóng văn hóa mới. Hội An - Faifo như thu mình lại trong một vỏ bọc, bảo vệ bản thân mình trước những điều mới mẻ, xa lạ trong tâm thức của cư dân nơi đây. Người Hội An là vậy, bởi lẽ vùng đất này trong suốt chiều dài lịch sử với những biến động của một nơi từng là thương cảng sầm uất, phồn thịnh, giao thương nhộn nhịp, tiếp xúc với nhiều nền văn hóa khác nhau nhưng Hội An vẫn giữ cho mình nét văn hóa đặc trưng riêng biệt. Vì thế, khi đứng trước những cái mới, có phần xa lạ, người Hội An luôn đón chào với một tâm thế vững vàng, họ không đón nhận một cách vồ vập mà thay vào đó là sự bình tĩnh đến kinh ngạc, họ lặng lẽ quan sát, chiêm nghiệm và chất lọc những điều tinh

túy, phù hợp với mình để từ đó tạo nên bản sắc văn hóa địa phương đặc trưng mà không phải là một sự lai căng khó chịu. Để rồi, đến một ngày, những giá trị độc đáo của Hội An được nhìn nhận đúng mực, Khu phố cổ Hội An được công nhận là Di sản văn hóa thế giới, từ đó Hội An đã từng bước phát triển trở lại nhưng là phát triển theo một phương diện khác, không còn là thương cảng phồn hoa như quá khứ vàng son mà thay vào đó là điểm đến tham quan của du khách trong và ngoài nước. Du khách khắp nơi trên thế giới đều về đây để được chiêm ngưỡng vẻ đẹp cổ kính của những ngôi nhà, đình, chùa, miếu, sự tĩnh lặng trong không gian cổ kính của khu phố đồng thời cảm nhận vẻ đẹp tâm hồn từ sự bình dị, chất phác của cư dân Hội An. Đến với Hội An, họ thấy được một vẻ đẹp thuần chất Á Đông và cảm nhận trong mình sự bình yên, thanh thản.

Hội An trong ký ức của những người con phố Hội khi các hoạt động du lịch mới “gỡ cửa” vùng đất này, nhịp sống nơi đây thật nhẹ nhàng và an bình. Qua thời gian, du lịch phát triển kéo theo nhiều dịch vụ đi kèm, đời sống kinh tế người dân phố Hội được cải thiện, hay nói đúng hơn là giàu có lên từ đó. Do đó, việc bảo tồn khu phố cổ rất được coi trọng, ngoài việc gìn giữ một điều gì đó rất “*thiên nhiên*”, đó còn là việc duy trì “*miếng cơm manh áo*” của hàng ngàn con người nơi đây. Bởi vậy, cả Thành phố đang rất cố gắng, nỗ lực rất nhiều trong việc gìn giữ và phát huy các giá trị văn hóa Hội

An, cả phần “*xác*” lẫn phần “*hồn*”. Để gọi lại hình ảnh Hội An xưa, cứ mỗi tháng một lần, hoặc các dịp lễ, du khách sống lại được hòa mình trong cái không khí của những ngày xưa cũ, “*vẫn ánh đèn đêm xôn xao chợ khuya, vẫn tiếng rao trăm năm vọng về*”¹, vẫn quang cảnh trên bến dưới thuyền... Động, mà xem chừng tĩnh! Những cái xô bồ, vồ vập của cuộc sống hiện đại bị đẩy lùi, nhường chỗ cho những hình ảnh lung linh, huyền ảo của một thời vang bóng. Du khách khi đến nơi đây không chỉ được ngắm nhìn một di sản kiến trúc nghệ thuật mà còn nhiều điều thú vị khác vì di sản kiến trúc không phải là thành tố duy nhất tạo nên giá trị của Hội An. Những di sản văn hóa phi vật thể đặc trưng nơi đây còn góp phần tạo nên linh hồn của Hội An thông qua các hoạt động lễ hội, phong tục cổ truyền, nghệ thuật biểu diễn, làng nghề truyền thống, trò chơi dân gian, ẩm thực và đặc biệt không thể thiếu đó là con người Hội An, với một sự nhẹ nhàng, chân chất, ấm áp tình người.

Đến với Hội An, mỗi người đều tự mình “*sống chậm*” lại một tí, tĩnh tâm hơn một tí. Viễn khách từ bốn phương trời đến rồi đi trong chốc lát, đa phần đều cảm nhận được vẻ đẹp của phố và người nơi đây. Nhưng để hiểu Hội An đủ sâu sắc, đủ cận kề hơn, có lẽ họ phải gắn bó với mảnh đất này lâu hơn nữa, cùng ăn cùng ngủ với phố, có thể mới hiểu phố ngày càng già cỗi, đang rệu rã qua từng ngày, hồn phố đang rất nhạy

cảm với những tác động của thời cuộc, dù là rất nhỏ.

Du lịch Hội An phát triển, đời sống kinh tế người dân địa phương đi lên, nhưng vấn đề nào cũng có hai mặt của nó. Việc du khách đến đây đông hơn, chính hoạt động của họ sẽ có những tác động vừa tích cực vừa tiêu cực đến Hội An. Xem chừng “*tĩnh*”, mà lại đang “*động*”!

Mặc dù với những chính sách, chủ trương của địa phương trong công tác quản lý di sản Hội An đã đạt được nhiều thành quả đáng kể nhưng vẫn còn đâu đó vài điều chưa tốt, chưa hay khiến Hội An bớt đẹp đi phần nào. Trước tiên, ta thử nhìn tổng quan kiến trúc, quy hoạch của thành phố: Các khách sạn cao tầng bao vây vùng đệm của Khu phố cổ, như ở khu vực Quảng trường Sông Hoài chẳng hạn, gây cho ta cảm giác ngột ngạt, khó chịu khi đứng từ cầu An Hội nhìn về phía quảng trường. Những dự án xây dựng, công trình kiến trúc được phê duyệt khiến nhiều người phân vân về tính hợp lý của nó, như: Khu Trung tâm Hội nghị và làng Du lịch Gami Hội An ở cồn đất thuộc phường Cẩm Nam, Nhà biểu diễn (*Lune*) ở khu bãi bồi bên An Hội... gây tác động không nhỏ đến cảnh quan kiến trúc. Những tác động tiêu cực rất dễ thấy của các hạng mục công trình kiến trúc, kè cứng của Khu Trung tâm Hội nghị và làng Du lịch Gami Hội An đến cảnh quan sinh thái khu vực này: mạch chảy của sông Hoài bị cắt đứt về hai bên, dâng mạnh hơn vào khu dân cư hai bên bờ vào mùa mưa lũ; tác động xấu

¹ Trích lời bài hát “Đêm hội phố Hoài” của nhạc sĩ Nguyễn Duy Khoái

đến hệ sinh thái hạ lưu; các tòa nhà với quy mô lớn giữa lòng sông, phá vỡ cảnh quan kiến trúc... Còn đất xanh ngát, đẹp như tranh giữa lòng sông Hoài đã vĩnh viễn mất đi, nay chỉ còn trong ký ức của những người dân phố Hội mà thôi.

Việc phát triển hạ tầng để phục vụ phát triển kinh tế, phát triển du lịch là điều cần thiết, lãnh đạo các cấp buộc phải có những quyết định, chọn lựa để đạt được mục tiêu trên. Lẽ thường, được cái này thì mất cái khác, để “*phát triển*” thì phải đánh đổi một vài hoặc nhiều thứ, phải cân đo đong đếm, chọn lựa giữa “*được*” và “*mất*”. Cái “*được*” thì ai cũng thấy, nhưng cái “*mất*” thì khó thấy hơn, đôi khi, có những cái “*mất*” khiến ta có cảm giác nuối tiếc, ngậm ngùi. Ví như, việc xây đường dẫn cầu Cửa Đại xuyên qua trung tâm Rừng dừa Bảy Mẫu xã Cẩm Thanh khiến cảnh quan khu vực này không còn vẻ nên thơ như trước đây. Hay như Khu Sinh quyền thế giới Cù Lao Chàm - Hội An, nhiều diện tích rừng đặc dụng bị san ủi để xây dựng các cơ sở lưu trú phục vụ du lịch. Với tầm vóc là một Khu Sinh quyền thế giới nhưng Cù Lao Chàm đã và đang bị xâm hại nặng, rơi vào trạng thái đáng báo động. Báo động ở đây không chỉ về việc phá vỡ hệ sinh thái mà trong tương lai, khi các resort, khách sạn đi vào hoạt động sẽ hút cạn nguồn nước ngọt để sử dụng, từ đó ảnh hưởng vô cùng đến đời sống của cư dân xã đảo.

Bài toán ách tắc giao thông trong phố cổ vẫn chưa có lời giải thích hợp.

Do đặc thù, đường sá không thể mở rộng thêm nhưng mật độ xe đưa đón khách du lịch loại lớn ngày càng nhiều, thường xuyên gây ùn ứ vào giờ cao điểm, đặc biệt là khu vực đường Trần Hưng Đạo và Quảng trường Sông Hoài, gây bức xúc cho không ít người dân khu vực này và những người thường xuyên đi - về qua cầu Cẩm Kim. Hay tiêu biểu như bãi xe ngay đầu đường Trần Phú, một nút giao thông quan trọng, mật độ phương tiện lưu thông vốn đã cao, nay thêm nhiều xe ô tô vào ra, liệu có phù hợp?

Đó là một vài quan điểm về cái nhìn tổng thể. Nhìn ở góc độ hẹp hơn là những biến dạng di tích trong vùng lõi khu phố cổ hiện nay với nhiều điều phải trăn trở. Việc thay đổi cấu trúc bên trong nhằm biến di tích trở thành cửa hàng, cửa hiệu diễn ra âm thầm nhưng lại vô cùng quyết liệt. Đi đâu cũng thấy các shop hàng lưu niệm, hàng hóa che khuất mặt tiền, các cấu kiện kiến trúc gỗ đẹp, các câu liễn đối có giá trị cũng bị che khuất, nhiều nhà có gian thờ bị dẹp bỏ. Bên cạnh đó là việc thay đổi chủ sở hữu di tích không phải là người địa phương cũng kéo theo nhiều hệ lụy đáng phải suy ngẫm... Đây là một hiện tượng phổ biến ở nhiều thành phố du lịch trên thế giới và Hội An không phải ngoại lệ. Những người giàu từ Hà Nội, Sài Gòn đã và đang mua lại những ngôi nhà trong phố để mở các cửa hàng kinh doanh, từ đó phố cổ mất dần người dân gốc, dần dần trở thành một khu phố chuyên phục vụ du lịch, mất dần đi những không gian sinh hoạt truyền thống của một gia đình.

Các dịch vụ phục vụ du lịch phát triển ồ ạt, và đôi khi, việc chạy theo lợi nhuận khiến hình ảnh của Hội An trong mắt du khách bị méo mó. Tiếc thay, một bộ phận không nhỏ người dân không hiểu được điều đó. Dẫu biết rằng những việc làm đó cũng vì cuộc sống mưu sinh trong thời buổi kinh tế khó khăn nhưng việc gì cũng vậy, cần phải hoạt động trong khuôn khổ chung của xã hội nhằm đảm bảo sự cân bằng trong phát triển. Nhiều mặt hàng lưu niệm kém chất lượng, đơn điệu được nhập từ Trung Quốc; nạn cò mồi, chèo kéo du khách dù đã hạn chế nhưng vẫn còn đang diễn ra, một số phụ nữ bán hàng rong lấy giá cao, làm mẫu chụp hình rồi xin tiền đã bị các lực lượng chức năng xử phạt nhưng vẫn còn tái diễn; một số điểm giữ xe trên vỉa hè thu tiền phí không đúng với giá niêm yết; các nhà hàng, quán bar mọc lên nhan nhản bên khu vực An Hội với ánh sáng lòe loẹt, âm thanh chói chúa hằng đêm không chỉ ảnh hưởng đến cuộc sống của các hộ dân lân cận mà còn khiến cho nhiều du khách phản hồi tiêu cực, ... Họ đến Hội An là để được hòa mình vào cái tĩnh lặng, yên bình của Hội An một mực chứ không phải là sự xô bồ của người người, của âm thanh ánh sáng hiện đại.

Đôi khi, hình ảnh chưa đẹp còn đến từ chính những cán bộ làm quản lý trong khu phố cổ, thái độ ứng xử của cán bộ kiểm soát vé đối với hướng dẫn viên, du khách cũng gây cho họ nhiều nỗi bất bình, khó chịu. Nhiều sự việc được đăng trên các phương tiện truyền thông, các trang mạng xã hội với sự

không hài lòng nhất định, khiến cho hình ảnh đẹp của Hội An không còn tròn trịa trong mắt bạn bè, du khách trong và ngoài nước.

Những điều đó như một vết cộm khiến người khác thấy Hội An đẹp, nhưng đẹp nhàn nhạt, trong khi thực tế Hội An không phải như vậy! Đồng tiền có sức mạnh thật đáng sợ, nó là phương tiện mang đến cho con người sự no đủ, nhưng cũng có thể làm thay đổi nhiều giá trị, nếu không khéo gìn giữ, biết đâu chừng còn thay đổi cả về giá trị nhân văn. Để đạt được sự giàu có (*chưa hẳn là “giàu sang”*), dư dả về tiền tài, đôi khi người ta phải chấp nhận đánh đổi một số thứ! Việc giữ hình ảnh của Hội An vừa “*sắc*” vừa “*huong*” sao cho tròn vẹn, quả là chuyện không đơn giản! Nhưng không phải là không làm được, mà điều cốt lõi ở đây là sự đồng lòng, là ý chí của chính quyền và người dân địa phương. Đứng trước những điều nguy hại đến di sản mà ông cha đã để lại, mỗi người con Hội An cần phải có trách nhiệm với tổ tiên, với chính bản thân mỗi người và với con cháu sau này.

Trở lại với bài viết trên báo Tràng An đã nêu ở trên, Hội An năm 1936, trong bối cảnh nền văn hóa mới xâm nhập vào Việt Nam, khi những vùng lân cận, rõ ràng nhất là Đà Nẵng đã thay đổi trở thành một thành phố hiện đại, rũ bỏ đi lớp áo cũ, cả nghĩa đen lẫn nghĩa bóng. Trong khi đó, Hội An vẫn khư khư ôm lấy những điều xưa cũ. Có nhiều ý kiến cho rằng Hội An giữ được khá nguyên vẹn khu phố như hôm nay

là do... nghèo. Người dân nghèo nên không có điều kiện để xây nhà mới, hiện đại. Điều đó có thể đúng, nhưng chưa đủ. Vì Hội An khi đó không chỉ giữ lại những ngôi nhà xưa cổ cũ kỹ, ảm thấp mà còn lưu giữ những nếp sống văn hóa đặc trưng mà theo tác giả bài báo gọi là “*cổ tục*”. Điều đó có thể lý giải vì sao trong thời kỳ thuộc Pháp, chính Hội An khi đó mới là trung tâm văn hóa của tỉnh Quảng Nam mà không phải là Đà Nẵng. Thiết nghĩ, trong bối cảnh thời bấy giờ, trước sự xâm nhập mạnh mẽ của làn sóng văn hóa mới, những chỉ trích nặng nề của người đương thời nhưng Hội An vẫn đứng vững, vẫn gìn giữ được những nếp nhà xưa, những công trình tín ngưỡng trước sự tàn phá của chiến tranh và những giá trị văn hóa tinh thần của mình để trở thành Di sản văn hóa của nhân loại, Hội An đã khẳng định được giá trị đặc biệt và riêng có của mình, được khắp nơi trên thế giới ca tụng, ngưỡng mộ thì không thể vì một nguyên do chủ quan nào mà ngày nay chúng ta lại không gìn giữ được một Hội An cổ kính với những ngôi nhà xưa, những cánh đồng lúa xanh mơn mớn, những cồn bãi cây cối xanh tốt, tạo nên bức tranh Hội An hài hòa, phát triển Hội An thành một “*Thành phố sinh thái - văn hóa - du lịch*”. Tất nhiên, trước thời đại mới, xu thế hội nhập, phát triển, quá trình đô thị hóa là điều khó tránh khỏi, nhưng không phải vì thế mà có thể xây dựng những công trình quá hiện đại, cao lớn và hoành tráng ở những vị trí quá gần khu phố cổ, điều đó sẽ tác động nguy hại đến khu phố cổ về nhiều mặt.

Những ai muốn cảm nhận được sự nhẹ nhàng, sâu lắng, yên bình của phố cổ Hội An bây giờ chỉ khi rảo bước trên các con đường phố cổ vào những buổi sáng sớm hay đêm khuya. Chỉ khi đó, con người mới cảm nhận được cảm giác “*sống chậm*” trong không gian yên bình, thuần khiết, tách biệt nhịp sống hối hả thường ngày.

Một ngày nào đó, không may Hội An mất đi, con cháu có ra sức giữ đến đâu đi nữa cũng chỉ là giữ được “*cái xác không hồn*”, một cái đẹp vô vị, nhạt nhòa. Lúc đó có hối hận đi nữa, âu cũng đã quá muộn màng. Là người Hội An, ai ai cũng tự hào về Di sản văn hóa thế giới của mình, cả về giá trị vật thể và phi vật thể, nhưng không phải ai cũng ý thức được việc gìn giữ các giá trị đó là hết sức cần thiết, quan trọng. Bởi tác động của thời cuộc, các giá trị truyền thống và đời sống văn hóa đang dần bị mai một, nếu không khéo gìn giữ, nó sẽ nhanh chóng tàn lụi và mất đi.

Việc dung hòa giữa việc bảo tồn và phát triển luôn là thách thức lớn, cần có những giải pháp thích hợp để di sản “*sống*” và phát huy được giá trị vốn có của nó. Dưới đây là một số đề xuất nhằm góp phần bảo tồn và phát huy di sản văn hóa Hội An: Thực hiện hiệu quả Luật Di sản văn hóa, vận dụng linh hoạt các Nghị định của Chính phủ và quy định của địa phương cho hoạt động bảo tồn, phát huy giá trị di sản văn hoá địa phương; Mở các lớp tuyên truyền, tập huấn cho nhân dân để người dân thấy được họ vừa là người bảo vệ

vừa là người được hưởng lợi từ việc bảo vệ, phát huy các di sản văn hóa; Đối với các đề án quy hoạch kiến trúc cảnh quan, ngoài việc tổ chức những cuộc hội thảo, trưng cầu ý kiến của các chuyên gia, các cấp, các ngành liên quan đang hoạt động trong khu vực có di sản để góp ý cho bản quy hoạch thì cần chú trọng đến vai trò phản biện của người dân địa phương nhiều hơn nữa; Kiên quyết nói “không” với việc phát triển Hội An theo hướng đô thị hóa hiện đại, nên tập trung xây dựng, phát triển Hội An theo hướng du lịch sinh thái; Cần có chính sách hỗ trợ về kinh tế cho những hộ dân là người địa phương trong khu phố cổ, đặc biệt là những hộ dân sinh sống trong kiệt, hẻm không có điều kiện kinh doanh buôn bán (trích từ nguồn thu bán vé tham quan). Đối với các làng nghề thủ công truyền thống, cần có những chương trình định hướng nhằm đa dạng các sản phẩm lưu niệm có chất lượng, mang

bản sắc văn hóa địa phương, thu hút được thị hiếu của du khách; Hoạt động bán, soát vé tham quan cần có thái độ nhẹ nhàng, tâm lý đối với du khách, tránh tình trạng đôi co, chạy theo soát vé du khách; Có chính sách ưu tiên đối với trường hợp du khách là người khuyết tật như giảm giá vé tham quan, lắp đặt các thiết bị hỗ trợ việc di chuyển trong quá trình tham quan. Thiết lập đường dây nóng, phổ biến rộng rãi tại các điểm công cộng để du khách phản ánh những trường hợp chưa đúng để hỗ trợ, khắc phục kịp thời; lạc phương nao, chắc có còn bao người lưu giữ.

Kỷ niệm ba mươi lăm năm ngày mất của Lan Đài, đôi dòng tưởng nhớ về ông xem như một nén tâm hương của một kẻ hậu sinh mê nhạc để nhắc nhớ đến một người Hội An cả một đời đam mê âm nhạc ♦

* Trân trọng cảm ơn nhạc sĩ Đăng Văn đã cung cấp tư liệu và hình ảnh.

Một góc phố cổ Hội An. Ảnh: Hồng Việt